

ДО ПИТАННЯ ПРО РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

ON THE QUESTION OF REFORM ADMINISTRATIVE-DELICIT LEGISLATION

Когут О.В., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри права

Хмельницький національний університет

Стаття присвячена дослідженню найбільш проблемних і спірних положень чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення та окресленню шляхів вдосконалення законодавчого регулювання інституту адміністративної відповідальності.

Проаналізовано спроби реформування адміністративно-деліктного законодавства за часів незалежності України. Зроблено висновки про те, що, незважаючи на низку напрацювань з боку наукового та експертного середовища, новий Кодекс про адміністративні проступки сьогодні залишається лише на доктринальному рівні. Доведено, що концептуальною засадою сучасного реформування є очищення адміністративно-деліктного законодавства від правопорушень загальнокримінального характеру, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю, адже після низки законодавчих змін жодне адміністративне правопорушення не отримало статусу кримінального проступку. Критеріями розмежування можуть стати критерії, які сформульовані з норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ст. 6 Право на справедливий судовий розгляд) та практики їхнього застосування Європейським Судом з прав людини при визначенні обсягу поняття кримінального обвинувачення за «тестом Енгеля»: критерій національного права; критерій кола адресатів та критерій правових наслідків для адресата.

Важливим є закріплення на законодавчому рівні адміністративної відповідальності юридичних осіб та відмова від існуючої конструкції визнання суб'єктом адміністративних проступків посадових осіб, які діють від імені юридичної особи. Термінологія адміністративно-деліктного законодавства потребує вдосконалення шляхом як вилучення окремих положень (зокрема, про необхідну оборону, про передачу матеріалів про адміністративні правопорушення на розгляд громадської організації чи трудового колективу, про звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення), так і заміни окремих термінів («адміністративне стягнення» на «адміністративне покарання»). Доцільним є перегляд переліку цих стягнень та законодавче закріплення ознак розмежування основних і додаткових стягнень, якими можуть бути мета застосування та передбачувані наслідки. Потребують вдосконалення і питання адміністративної відповідальності неповнолітніх.

Ключові слова: адміністративно-деліктне законодавство, адміністративна відповідальність, адміністративний проступок, кримінальний проступок, адміністративні стягнення.

The article is devoted to the study of the most problematic and controversial provisions of the current Code of Ukraine on administrative offenses and to the outline of ways to improve the legislative regulation of the institution of administrative responsibility.

Attempts to reform the administrative-delict legislation during the time of Ukraine's independence are analyzed. It was concluded that despite a number of efforts by the scientific and expert environment, the new Code of Administrative Misdemeanors today remains only at the doctrinal level. It has been proven that the conceptual basis of modern reform is the purification of administrative-delict legislation from offenses of a general criminal nature, which have judicial jurisdiction and are not managerial (administrative) in nature, because after a series of legislative changes, no administrative offense received the status of a criminal misdemeanor. The criteria for demarcation can be the criteria formulated from the norms of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Article 6 Right to a Fair Trial) and the practice of their application by the European Court of Human Rights when determining the scope of the concept of criminal charges according to the «Engel test»: criterion national law; the criterion of the circle of addressees and the criterion of legal consequences for the addressee.

It is important to enshrine at the legislative level the administrative responsibility of legal entities and abandon the existing structure of recognition by the subject of administrative offenses of officials acting on behalf of a legal entity. The terminology of the administrative-delict legislation needs to be improved by removing certain provisions (in particular, on the necessary defense, on the transfer of materials on administrative offenses for consideration by a public organization or labor collective, on exemption from administrative liability in case of minor offences), and by replacing certain terms (« administrative fine» to «administrative penalty»). It is also advisable to revise the list of these charges and to establish in law the signs of distinguishing between the main and additional charges, which may be the purpose of application and the foreseeable consequences. The issue of administrative responsibility of minors also needs improvement.

Key words: administrative-delict legislation, administrative liability, administrative misdemeanor, criminal misdemeanor, administrative fines.

Чільне місце в системі юридичної відповідальності займає адміністративна відповідальність. Але на сьогоднішній день інститут адміністративної відповідальності залишається одним із «останніх bastionів» в українському адміністративному праві [1, с. 8], а головний нормативний акт адміністративно-деліктної сфери – Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [2] – фактично залишається, як правильно зазначив В. К. Колпаков ще у 2004 році, «кодексом етатистських цінностей старої і вже віджилої тоталітарної системи, в якій правові відносини формувалися за принципом „заборонено все, що не дозволено законом», а втручання держави в усі сфери суспільного буття, прав і свобод людини було нормою» [3, с. 306]. А О. В. Панасюк у своїй докторській дисертації вже у 2021 році відмітила, що КУпАП виступає останнім рудиментом радянської епохи, який не відповідає вимогам сьогодення [4, с. 23]. Такої ж думки притримується і О. Ю. Кириченко [5, с. 127]. Про те що КУпАП був і залишається за своїм змістом радянським законом, зазначають і автори навчального посібника «Адміністра-

тивно-правова реформа в Україні» [6, с. 118]. Називають КУпАП і «архаїчним документом» [7]. Окрім «застарілості», КУпАП не має і такої основної ознаки закону, як стабільність. Цікавим є той факт, що КУпАП було ухвалено 7 грудня 1984 року, чинності він набув з 1 червня 1985 року, а перші зміни було внесено 12 квітня 1985 року (тобто ще до набрання ним чинності). Зміни та доповнення вносились до КУпАП сотні раз (картка документа на сайті Верховної Ради містить 403 редакції). Наприклад, лише ст. 130 змінювалась вже 13 (!) раз. Аналіз характеру змін, яких зазнав КУпАП за часів незалежності України, свідчить про те, що вони здійснювались, як правило, шляхом встановлення нових заборон та збільшення кількості органів адміністративної юрисдикції.

Потреба у реформуванні інституту адміністративної відповідальності виникла вже давно – ще у 1991 році створили робочу групу Кабінету Міністрів, на яку було покладено обов'язок підготувати проект нового кодексу. У 1993 році такий проект було сформовано [8]. А вже у 1998 році одним із першочергових заходів впрова-

дження Концепції адміністративної реформи в Україні було проголошено прийняття Кодексу про адміністративні проступки. Упродовж 1998–2013 рр. на розгляд загалу було винесено принаймні три проекти КУпАП, однак жоден із них не отримав необхідної підтримки [9]. Війна опосередковано загострила цю проблему, адже п. 4 ч. 3 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про дерадіанізацію законодавства України» [10] поставив перед Кабінетом Міністрів України завдання підготувати новий Кодекс України про адміністративні проступки, і зробити це необхідно до 7 травня 2023 (протягом одного року з дня набрання чинності цим Законом). Не можна залишати поза увагою і євроінтеграційні процеси нашої держави в частині гармонізації законодавства про адміністративну відповідальність із стандартами Європейського Союзу та практикою Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Зазначимо, що у вітчизняній науці адміністративного права існують різні концепції оновлення законодавства про адміністративну відповідальність, серед яких на увагу заслуговують праці таких вчених-адміністративістів, як О. А. Банчук, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, Д. М. Лук'янець, О. В. Панасюк, А. О. Собакарь та ін. Актуальними залишаються і напрацювання Центру політико-правових реформ, які були узагальнені в Концепції реформування інституту адміністративної відповідальності в Україні [1, с. 274–288], завданнями якої стали: 1) визначення напрямів реформування інституту адміністративної відповідальності; 2) окреслення шляхів оновлення законодавства у цій сфері; 3) визначення етапів практичної реалізації передбачених заходів реформування. Але, незважаючи на низку напрацювань з боку наукового та експертного середовища, новий Кодекс про адміністративні проступки залишається лише на доктринальному рівні. Тому метою дослідження є аналіз найбільш проблемних і спірних положень чинного КУпАП та окреслення шляхів реформування інституту адміністративної відповідальності.

Однією з концептуальних засад чинного адміністративно-деліктного законодавства вважаємо *штучне поєднання правопорушень у сфері публічного адміністрування та правопорушень загальнокримінального характеру*. Як правильно зазначає О. А. Банчук, якщо ми говоримо про адміністративні порушення та адміністративні санкції, то для правового поля європейських держав «сталого демократії» це означає діяльність адміністративних органів щодо притягнення осіб до відповідальності в адміністративному (позасудовому) порядку [1, с. 178]. На цьому, зокрема, постійно наголошує ЄСПЛ, говорячи про те, що частина адміністративних правопорушень в Україні мають характер кримінальних. При цьому мова йде переважно про порушення у сфері громадської безпеки та дорожнього руху, які підвідомчі Національній поліції України.

Ідея законодавчого запровадження інституту кримінальних проступків була проголошена ще 8 квітня 2008 року в Концепції реформування кримінальної юстиції України [11], у п. 1 розділу II якої закріплено, що до категорії кримінальних проступків мають бути віднесені: а) окремі діяння, що за чинним Кримінальним кодексом України відносяться до злочинів невеликої тяжкості, які відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства будуть визнані законодавцем такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки; б) передбачені чинним КУпАП діяння, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство, дрібне викрадення чужого майна тощо). Законом України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [12] планувалось запровадити з 1 січня 2020 року інститут

кримінальних проступків. Потім введення в дію цих змін було відтерміновано до 1 липня 2020 року з причини неготовності законодавчої бази та органів кримінальної юстиції до їх запровадження, але Законом України від 17 червня 2020 року № 720-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень”» [13] було виключено з Закону № 2617-VIII зміни до КУпАП, які стосувались віднесення правопорушення за ч. 1–2 ст. 130 до кримінальних проступків (пункт 117 розділу 1). Такі зміни спричинили розбіжності в судовій практиці – в одних випадках за дії, які підпадали під ознаки ст. 130 КУпАП, вчинені після 3 липня 2020 р. (опублікування Закону № 720-IX), судді закривали адміністративне провадження з підстав, передбачених п. 1 або п. 6 ст. 247 КУпАП, в інших – притягували осіб до адміністративної відповідальності, керуючись нормами Закону № 720-IX. Крапку у цій законодавчій історії було поставлено 16 лютого 2021 року [14], коли посілили адміністративну відповідальність за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху, а ст. 130 КУпАП взагалі виклали у новій редакції.

Отже, спроба законодавця віднести до кримінальних проступків хоча б одне адміністративне правопорушення залишилась без результату, адже спочатку, на нашу думку, необхідно було розробити Концепцію запровадження інституту кримінального проступку в систему українського законодавства, а вже потім переходити до практичного її втілення. Тому при підготовці нового Кодексу про адміністративні проступки проблема розмежування адміністративних проступків від правопорушень загальнокримінального характеру залишається актуальною. Критерії такого розмежування можуть бути різними (ми їх аналізували раніше [15]), але, враховуючи європейські прагнення України, найбільш доцільними вважаємо критерії, які сформульовані з норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ст. 6 Право на справедливий судовий розгляд) та практики їхнього застосування ЄСПЛ при визначенні обсягу поняття кримінального обвинувачення за «тестом Енгеля» (за назвою справи, під час вирішення якої ЄСПЛ вперше їх сформував [16]): критерій національного права; критерій кола адресатів та критерій правових наслідків для адресата.

У новому Кодексі про адміністративні проступки *суб'єктами вчинення адміністративних проступків необхідно визнати поряд з фізичними особами і юридичних осіб, з обов'язковим зазначенням не лише ознак юридичної особи, а і її особливостей (наприклад, колегіальність прийняття протиправного рішення, межі відповідальності)*. Це відповідає практиці багатьох зарубіжних країн, які, зважаючи на різке розширення правопорушень, що здійснюються юридичними особами, вже давно пішли шляхом встановлення інституту відповідальності юридичних осіб за вчинення не лише адміністративних, а і кримінальних правопорушень. Так, кримінальна відповідальність юридичних осіб існує у Франції, Фінляндії, Бельгії, Данії, Японії, Канаді, США, Кореї, Голландії, Норвегії, Австрії, а адміністративна – в Німеччині, Італії та Португалії [17, с. 47–57]. Необхідно зауважити, що чинний КУпАП вже в деяких статтях опосередковано визнає юридичних осіб суб'єктами відповідальності: ст. 27 (*штраф є грошовим стягненням, що накладається на громадянина, посадовця та юридичних осіб...*), примітка до ст. 123 (*суб'єктом правопорушення ... є ... юридична або фізична особа, за якою зареєстровано транспортний засіб*), а за змістом ст. 166-3 таким суб'єктом можна визнати орган влади і управління. Але частіше зустрічається *посадова особа юридичної особи* (наприклад, ст.ст. 162-1, 163-14, 163-15, 166-5). Підтримуємо думку про те, що існуюча формула

визначення суб'єктом адміністративних проступків посадових осіб, які діють від імені юридичної особи, має відійти у минуле [1, с. 280; 18, с. 89]. Це є рудиментом радянщини, адже в соціалістичний період така конструкція була обґрунтована з огляду на державну форму власності всіх підприємств, установ та організацій і представлення їх у конкретних правовідносинах керівником. Так, вчинення правопорушення підприємством мало наслідком накладення штрафу на директора та зменшення його заробітної плати. А застосування відповідальності до юридичних осіб означало б перекладання коштів з однієї «державної кишені» до іншої. Такий механізм є непридатним в сучасних умовах. Суспільно шкідливими є наслідки невиконання певних правил (наприклад, охорони природи) саме юридичною особою. А вже в межах юридичної особи має вирішуватись питання (поза інститутом адміністративної відповідальності) про характер відповідальності її посадової особи.

Доцільно вдосконалити *термінологію адміністративно-деліктного законодавства*. Зокрема, це стосується положень про необхідну оборону, адже важко знайти в чинному КУпАП склад проступку, який передбачає безпосереднє посягання на особу (заподіяння шкоди саме особі). Це може бути лише ч. 3 ст. 154 КУпАП. Пережитком минулого є і положення про передачу матеріалів про адміністративні правопорушення на розгляд громадської організації чи трудового колективу (ст. 21) та про звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення (ст. 22). Вважаємо, що такі положення приховують в собі і корупційні ризики. На нашу думку, доцільно обговорити і питання про заміну терміну «адміністративне стягнення» на термін «адміністративне покарання», що також може стати дерадянізацією законодавства, адже чинний КУпАП було сформовано ще на базі Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про адміністративні правопорушення від 23 жовтня 1980 року в яких і вживався термін «административные взыскания» [19]. Аргументом такої заміни є і те, що існуюче визначення не допускає включення до змісту стягнення елемент покарання, мова йде лише про виховну та запобіжну мету, але ж, як правильно зазначає В. К. Колпаков, «...первісним і фактичним призначенням стягнення є покарання за вчинок (адміністративний проступок). «Виховання» і «запобігання» є додатковими функціями стягнення. Їх реалізація у контексті відповідальності за проступок за межами кари взагалі неможлива» [3, с. 326]. Також традиційно серед ознак адміністративного правопорушення виділяють таку ознаку, як «караність». І останнє – з точки зору мовного значення, термін «покарання» підходить до всіх запропонованих у ст. 24 видів, в той час як термін «стягнення» (від дієслова стягати, яке означає, зокрема, примушувати сплатити що-небудь [20]) є не зовсім вдалим щодо більшості стягнень.

Окремої уваги заслуговує *перелік адміністративних стягнень*. В контексті його реформування можливі два шляхи. Перший залежить від того, чи вилучить законодавець з Кодексу про адміністративні проступки цілу низку діянь, які будуть визнані кримінальними проступками. В такому випадку, як вважають автори Концепції реформування інституту адміністративної відповідальності в Україні, адміністративними стягненнями залишаться лише попередження, штраф та тимчасове обмеження спеціального права, наданого особі [1, с. 283]. Враховуючи той факт, що крім адміністративно-деліктного законодавства штраф передбачений також цивільним та кримінальним законодавством, вважаємо, що доцільно було б визначити це стягнення у новому Кодексі як саме адміністративний штраф. І, звичайно, необхідно нарешті переглянути механізм обчислення розміру штрафу шляхом відмови від «прив'язування» розміру штрафу до неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Пропонуємо

обчислювати розмір штрафу кратно мінімальному розміру заробітної плати, встановленого на момент закінчення чи припинення адміністративного проступку. Другий шлях реформування переліку адміністративних стягнень залежить від залишення в новому Кодексі про адміністративні проступки діянь загальнокримінального характеру. В такому випадку перелік суттєво не зміниться, але вважаємо за доцільне вилучити з нього таке стягнення, як виправні роботи. Це, з одного боку, можна вважати дерадянізацією законодавства, а з іншого – в умовах, коли багато людей працює сезонно або тимчасово, або взагалі не має роботи, існування такого стягнення втрачає сенс. Як свідчить судова практика, суди накладають виправні роботи дуже рідко – до 35 осіб у 2020 році (що складає 0,008 % від кількості осіб, до яких застосовано адміністративні стягнення) та до 32 осіб у 2021 році (0,007 % відповідно) [21, с. 99].

Актуальним є і питання поділу адміністративних стягнень на основні і додаткові. Насамперед це стосується правомірності додаткових стягнень в світлі положення ст. 61 Конституції України, відповідно до якого, ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне і те ж правопорушення. Так, додаткові стягнення не мають суттєвої відмінності від інших стягнень, не втрачають свої каральні властивості і не мають на меті застосування лише превентивних заходів. Це підтверджується й тим, що за чинним КУпАП всі додаткові стягнення (за виключенням позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю) можуть виступати і як основні. Отже, якщо і залишати поділ стягнень на основні і додаткові, то необхідно визначити критерій такого поділу. Підтримуємо думку Н. В. Хорошак про те, що це може бути мета застосування та передбачувані наслідки [22, с. 110]. Адже, якщо застосування законодавчо закріплених основних адміністративних стягнень на перший план висуває покарання правопорушника, то застосування одночасно з ними додаткових стягнень передбачає, поряд з покаранням правопорушника, ще й усунення умов для подальшого вчинення правопорушень. Не можна обійти увагою і той факт, що у чинному КУпАП окремі статті містять про три (!) безальтернативні стягнення (наприклад, ч. 5 ст. 126; ч. 2, 3 ст. 130), що є неприпустимим.

Уваги заслуговують і питання *адміністративної відповідальності неповнолітніх*. Так, за чинним КУпАП до них, як правило, застосовуються не адміністративні стягнення, а заходи впливу. Але, по-перше, суди (а саме вони є органами адміністративної юрисдикції у таких справах) край рідко застосовують заходи впливу до неповнолітніх – у 2020 році 9805 заходів, у 2021 році 10 834 заходи (що у 44 рази менше щодо кількості осіб, до яких було застосовано адміністративне стягнення) [21, с. 99]. По-друге, дещо абсурдно сьогодні звучить такий захід, як догана або сувора догана чи передача неповнолітнього під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання. По-третє, виникає питання щодо відмінності «попередження» як заходу впливу, від «попередження» як адміністративного стягнення. Зазначимо, що у первісній редакції КУпАП серед переліку заходів впливу до неповнолітніх було вжито термін «застереження».

Отже, за часи незалежності наша держава мінімум тричі приступала до реформування адміністративно-деліктного законодавства (1991 – створення робочої групи Кабінету Міністрів для підготовки проекту нового кодексу; 1998 – в контексті першочергових заходів впровадження Концепції адміністративної реформи; і, нарешті, у воєнному 2022 році, як один із напрямів дерадянізації законодавства). Сподіваємось, що третя спроба (з врахуванням і євроінтеграційних процесів) завершиться підготовкою та прийняттям нового Кодексу про адміністративні

проступки. Концептуальною засадою вважаємо очищення адміністративно-деліктного законодавства від правопорушень загальнокримінального характеру, а критеріями розмежування можуть стати критерії, які сформульовані за «тестом Енгеля». Необхідно нарешті закріпити на законодавчому рівні суб'єктами вчинення адміністративних проступків юридичних осіб (визначивши при цьому їх ознаки і особливості відповідальності) та відмовитись від існуючої конструкції визнання суб'єктом адміністративних проступків посадових осіб, які діють від імені юридичної особи. Доцільно також вдосконалити термінологію адміністративно-деліктного законодавства шляхом вилучення

положень про необхідну оборону, про передачу матеріалів про адміністративні правопорушення на розгляд громадської організації чи трудового колективу та про звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення. Термін «адміністративне стягнення» доцільно замінити на термін «адміністративне покарання», а також слід законодавчо закріпити ознаки розмежування основних та додаткових стягнень і вдосконалити питання адміністративної відповідальності неповнолітніх.

Вирішення зазначених та інших питань дозволить належним чином реформувати адміністративно-деліктне законодавство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адміністративне деліктне законодавство: зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / автор-упорядник О. А. Банчук. К. : Книги для бізнесу, 2007. 912 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 20.04.2022).
3. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія. К. : Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
4. Панасюк О. В. Адміністративно-деліктне право України: теоретичні питання розвитку та реформування : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2021. 34 с.
5. Кириченко О. Ю. Проблемні питання розробки та імплементації Кодексу України про адміністративні проступки. *Вісник ХНУВС*. 2020. № 3 (90). С. 127–134.
6. Адміністративно-правова реформа в Україні : навчальний посібник / за заг. ред. С. В. Петкова. Київ : КНТ, 2022. 180 с.
7. Шутько Леся. Архаїчний Кодекс України про адміністративні правопорушення *Юридична газета online*. № 7 (505). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/arhayichnyy-kodeks-ukrayini-pro-administrativni-pravoporushennya.html> (дата звернення: 14.07.2022).
8. Стефанюк В. Проблеми створення проекту Кодексу України про адміністративні правопорушення. *Право України*. 1993. № 9–10. С. 7–9.
9. Гуржій Т. О. Перспективи розвитку адміністративно-деліктного законодавства України. *Адміністративне право і процес*. № 3 (9). 2014. С. 156–158.
10. Про дерадіянізацію законодавства України : Закон України від 21 квітня 2022 року № 2215-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2215-20#Text> (дата звернення: 25.05.2022).
11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» : указ Президента України від 8.04.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text> (дата звернення: 14.07.2022).
12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення: 14.07.2022).
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» : Закон України від 17 червня 2020 року № 720-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-20#Text> (дата звернення: 14.07.2022).
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху : Закон України від 16 лютого 2021 року № 1231-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1231-20#Text> (дата звернення: 14.07.2022).
15. Когут О. В. До питання про запровадження інституту кримінальних проступків. *Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького університету управління та права*. Хмельницький : Ред. видавн. відділ ХУУП, 2015. № 3. С. 136–152.
16. Энгель (Engel) и другие против Нидерландов : Судебное решение от 8 июня 1976 года. URL: https://ips.ligazakon.net/document/SO2825?ed=1976_06_08 (дата звернення: 14.07.2022).
17. Лук'янець Д. М. Підстави адміністративної відповідальності суб'єктів підприємницької діяльності : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2000. 199 с.
18. Панасюк О. В. Джерела адміністративно-деліктного права України: становлення та сучасний стан. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 2 (12). С. 83–93.
19. Основы законодательства Союза ССР и союзных республик об административных правонарушениях от 23 октября 1980 года. URL: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data02/tex13618.htm> (дата звернення: 14.07.2022).
20. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 000 слів / За заг. ред. В. В. Дичинського. Х. : ВД «ШКОЛА», 2006. С. 838. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=стягати> (Дата звернення: 10.06.2022).
21. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2021 році. Верховний Суд. Судова статистика. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/zvi/Analiz_zdisn_pravov_2021.pdf (Дата звернення: 20.04.2022).
22. Хорошак Н. В. Питання законодавчого розмежування основних та додаткових адміністративних стягнень. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. № 19. С. 108–110.